

Körösfi évszázadai

Megjegyzések egy kalotaszegi monográfia margójára

Erdélyben az elmúlt évtizedben a helytörténeti kutatások reneszánszukat élik, a szülőföldről való kötődés, az iránta érzett kötelességtudat házagpótló munkák megírására készíti a szerzőket.

Az első kalotaszegi falumonográfiát Szabó T. Attila neves nyelvész még 1939-ben írta – Bábony története és települése címen –, a kiadványt azonban hosszú szünet követte és csak a diktatúra bukása után jelenhettek meg újabb monográfiák a magyarbikali (1996), a tordaszentlászlói (1998) és a kalotaszentkirályi (1998).

A kalotaszegi Körösfő első írásos említésének (1276) 725. évfordulóján *Körösfi* címmel újabb kismonográfia látott napvilágot (Körösfi, 2001). Ez a kiadvány azonban valamelyest különbözik az előbbiektől: szövegét ugyanis Tőkés Tibor egykori helybeli református lelkész még 1932-ben írta, most csaknem hetven év után kisebb-nagyobb kiegészítéssel (kiigazítással) jelent meg színes, képes, magazinszerű formában az érdeklődők, de elsősorban a belföldi és külföldi turistaforgalom számára.

A kalotaszegi falvak történetének megírását Bokor Márton kalotaszegi esperes kezdeményezte, aki 1931-ben felkérte az egyházmegye lelképásztorait, hogy készítsék el településük monográfiáját. A felhívásra csaknem negyven kalotaszegi lelképásztor válaszolt, akik tehetségüknek és tudományos felkészültségüknek megfelelően megírták és az esperesi hivatalba küldték dolgozatukat. E sorok írója az 1960-as években György Dénes akkori esperes jóvoltából átnézhetette ezeket a tanulmányokat, de amelyeknek azóta nyomuk veszett. Tőkés Tibor monográfiáját a körösfői református egyházközösség irattára megőrizte és most megjelentette.

Körösfi – Kalotaszeg legismertebb települése – a Sebes-Körös forrásvidékén, Kolozsvártól nyugatra 43 km-re fekszik. Nevét a Körös-forrásáról (fejéről) kapta, országos hírét népművészetének, gyönyörű varrottasainak, fafaragásainak köszönheti. Tőkés Tibor a falu őstörténetét a szájhagyományban megőrzött Ordományos-határrész mondájával kötötte össze, mely szerint e területen egykor Ordom-város állt, amit a tatárok elpusztítottak, s menekülő lakossága alapította volna a mai Körösfőt. Ordományos e kora középkori település emlékét azonban nem csak a szájhagyomány őrizte meg, létét elsősorban a régészeti leletek bizonyítják. 1977-ben az Ordományosban dr. Ferenczi István régész és e sorok írója a helybeli iskolásokkal régészeti ásatásokat végzett. A kutatóárokból a középkori falu sövényfalú házainak tűz által megsemmisített maradványai, X–XI. századi agyagedények töredékei kerültek elő.

A továbbiakban Tőkés Tibor a középkori falu birtoklástörténetét ismerteti. A település kezdetben királyi birtok, majd az erdélyi káptalan, az erdélyi püspökség tulajdona. A XVII–XVIII. században, mint a gyalui vártartomány tartozékát gyakran említik a források. Az erdélyi fejedelemség idején Kalotaszeg, közte Körösfő is, sokat szenvedett a török-tatár dúlásoktól. 1661-ben a török-tatár csapatok a falu több mint felét elpusztították, ezek a házak még 1679-ben is romokban heverték, a korabeli összeírás szerint: „Pusztá házhelyek, kiket bizonyosan emberek bírnak nr. 19. Vannak olyanok is, akik csak mezővé löttek.” A falunak az újkorban is kijutott a szenvedésekből, a monográfia név szerint felsorolja a falu első és második világháborús áldozatait (összesen 56 személyt), valamint azokat a pusztításokat, amelyeket 1944 októberében a Maniu-gárdisták és a szomszéd román falvak lakói okoztak.

Tőkés Tibor a monográfia második részében a körösfői református egyházközösség történetét vázolta. Kalotaszeg a hitújítást az 1550-es években fogadta el és ezt követően alakultak

meg a reformált egyházközségek. A körösfői református egyházközség első írásos említése azonban nem az 1666-os összeírás, mint ahogy azt a monográfia állította, hanem a Kolos–Kalotai Református Egyházmegye 1606-os jegyzőkönyve, mely felsorolta az 1601-ben létező mater és filiális egyházközségeket és, amely Körösfőt az anyaegyházak közé sorolta (Névkönyv az Erdélyi Ev. Ref. Anyaszentegyház számára. Kolozsvár, 1871).

A monográfia kronologikus sorrendben ismerteti a körösfői lelkipásztorokat, tevékenységüket, hangsúlyozva, hogy hivatástudatuktól, felkészültségüktől stb. függött a közösség és az egyház viszonya, a nép ragaszkodás hitéhez és vallásához. Néhány jelentős lelkipásztor neve sajnos kimaradt a felsorolásból: *Mindszenti László* (1646), az első név szerint ismert papé, *Bacsoni Sámuelé* (1764–1768), aki a templom 1764-évi újjáépítését vezette, és aki Körösfőre hívta a korszak neves festő-asztalosát Umling Lőrinczet. *Bereczki János* (1821–1834) nagy tudású, de vitatott személyiségű lelkipásztorról pedig nem egy „ismeretlen” forrás tudósít, hanem Török István: *A Kolozsvári Ev. Ref. Collégium története* (Kolozsvár, 1905) című munkájában olvashatunk róla részletes értékelést.

A templom 1764. évi újjáépítésével kapcsolatban Tökés Tibor érdekes kérdést fogalmazott meg: vajon ekkor miért volt szükség új templomra, hiszen a környékbeli falvak templomai ősidőktől kezdve fennmaradtak, a körösfői vajon miért nem? Mivel abban az időben hadak nem jártak a vidéken csakis valamilyen természeti katasztrófára gondolhatunk. A választ Rettegi György naplójában találjuk meg, aki 1763. június 23-án a következőket jegyezte fel: „oly iszonyú szélvész volt szerteszéjjel az országban, hogy a mostan élő emberek olyat nem értek, sok házat s egyéb épületeket... rontott le”. (A vihar és földrengés a kolozsvári Szent Mihály templom barokk tornyát is megrepesztte úgy, hogy azt kénytelenek lebontani.) Bizonyára a körösfői templomot is ez a sors érte. A katasztrófa emlékét egy kalotaszegi monda is megőrizte, mely szerint a gazdag körösfőiek a leghíresebb budai építőmesterrel olyan templomot építettek, amely nagyobb volt a kolozsvári templomnál(!) A jómódú lakosság azonban elpuhult, gögöcsé vált és öreg papjuk halála után a templomot táncteremmé alakították. Nagypénteken tartották az avató ünnepséget, de mulatozás közepette az ég megdördült, a föld meghasadt és elnyelte a kevély körösfőiket és a templomot. (A magyarság néprajza, III. Bp., 1933–1937. 239–240. old.)

Az elmúlt évszázadok során a körösfőiek faragott és hímzett tárgyaikkal, népviseletükkel, dalaikkal és táncaikkal egyedülálló értéket alkottak. Gyarmathy Zsigáné, aki a kalotaszegi népművészet apostola volt az előző századfordulón – elsősorban a körösfőiek bevonásával – fejlesztette virágzó háziiparrá a kalotaszegi varrottast és fafaragást. A monográfia kiemeli a körösfőiek jelentőségét a kalotaszegi népművészet létrehozásában, de sajnos szót sem ejt egyik legfontosabb vállalkozásukról, a Kalotaszegi Háziipari Szövetkezetről. Pedig e szövetkezet 1909 és 1913 között 72 nagyszerű árusítással egybekötött háziipari vándorkiállítást szervezett az Osztrák–Magyar Monarchia területén Nagyszebentől Kassáig és Újvidékig, Kolozsvártól Budapestig és Bécsig. Ez az aránylag rövid idő alatt rendezett kiállítás-sorozat egyedülálló a magyar háziipar történetében. (A kalotaszegi fafaragás története. Korunk Évkönyv, 1979. 231. old.)

Érdekes újszerű része a monográfiának a Körösfő vendégei című rész, mely felsorolja azoknak a jeles személyiségeknek a nevét, akik a XX. század során hosszabb-rövidebb időt töltöttek a faluban és akik kutatásaikkal, alkotásaikkal hozzájárultak e vidék népművészetének feltárásához, népszerűsítéséhez. Gyarmathy Zsigáné és Kós Károly neve mellett – akik szülőföldjüknek tekintették ezt a tájat – a képzeletbeli vendégkönyvben szerepel a képzőművész Körösfői Kriesch Aladár, Edvi Illés Aladár, a finn Irjö Lipola, az angol Walter Crane, a népzenekutató Vikár Béla, Bartók Béla és Kodály Zoltán, a néprajzos Jankó János és Herrmann Antal, a színművész Sárdy János és Adorján Éva stb.

A monográfiát kis adattár zárja, mely az egyre gazdagodó település jelenét a számok tükrében mutatja be.

Sebestyén Kálmán